

УДК 347.736

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.2.5>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЛІКВІДАЦІЙНОЇ ПРОЦЕДУРИ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО

Забарін А.Ф.,
*аспірант Київського університету права НАН України,
адвокат, арбітражний керуючий
спеціальність 081 "Право"
ORCID: 0009-0006-1189-9703
e-mail: af.zabarin@ukr.net*

Забарін А.Ф. Проблемні аспекти ліквідаційної процедури у справах про банкрутство.

В науковій статті розглянуто та досліджено проблемні аспекти ліквідаційної процедури у справах про банкрутство, як завершальної судової процедури.

Визначено основну мету наукової статті, а також виділено та детально розкрито дві основні функції ліквідаційної процедури у справах про банкрутство.

У статті розкрито правові наслідки визнання боржника банкрутом у відповідності до положень Кодексу України з процедур банкрутства.

Особливу увагу приділено проблемним аспектам правового регулювання ліквідаційної процедури, які мають наслідком зменшення ефективності та результативності дій ліквідатора під час виконання своїх повноважень у справі про банкрутство.

Звернуто увагу на неоднозначність у визначенні підстав для переходу до ліквідаційної процедури та визнання боржника банкрутом. У зв'язку із наведеним, запропоновано внесення відповідних змін до частини 3 статті 49 Кодексу України з процедур банкрутства. Такі зміни також призведуть до узгодження положень статті 39 Кодексу України з процедур банкрутства із статтею 1 Кодексу ("Визначення термінів").

Зазначено, що окрім питання переходу до ліквідаційної процедури, проблемними залишаються інші процедурні питання, пов'язані з відсутністю належної відповідальності посадових осіб банкрута за ухилення від передачі документів та майна банкрута ліквідатора, відсутністю встановлених строків передачі документів між арбітражними керуючими, відсутністю у ліквідатора права запитувати від контрагентів боржника бухгалтерської та іншої документації для здійснення її огляду, зняття засвідчених копій, проведення відповідних експертиз.

Запропоновано посилити відповідальність посадових осіб боржника за ухилення від передачі ліквідатору документів та майна боржника, а також визначити таке ухилення як підставу для покладення солідарної відповідальності на посадових осіб боржника. Також запропоновано введення адміністративної відповідальності з метою додаткового стимулювання посадових осіб банкрута щодо виконання покладених на них статтею 59 Кодексу України з процедур банкрутства обов'язків.

З метою підвищення ефективності ліквідаційної процедури щодо кожної правової проблеми запропоновано проекти відповідних змін до положень профільного Кодексу, зокрема, статей 12-1, 28, 49, 59 Кодексу України з процедур банкрутства та статті 166-16 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Ключові слова: арбітражний керуючий, банкрутство, боржник, ліквідатор, ліквідаційна процедура, законодавчі зміни.

Zabarin A.F. Problematic aspects of the liquidation procedure in bankruptcy cases.

The scientific article examines and analyzes problematic aspects of the liquidation procedure in bankruptcy cases as the final judicial procedure.

The main purpose of the article is defined, and two primary functions of the liquidation procedure in bankruptcy cases are identified and thoroughly explored.

The article elaborates on the legal consequences of declaring a debtor bankrupt in accordance with the provisions of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures.

Particular attention is given to problematic aspects of the legal regulation of the liquidation procedure, which lead to reduced efficiency and effectiveness of the liquidator's actions in performing their duties in bankruptcy cases.

Attention is drawn to the ambiguity in determining the grounds for transitioning to the liquidation procedure and declaring a debtor bankrupt. In this regard, amendments to Part 3 of Article 49 of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures are proposed. These amendments will also align the provisions of this article with Article 1 of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures ("Definition of Terms").

It is noted that, in addition to the issue of transitioning to the liquidation procedure, other procedural issues remain problematic, including the lack of proper liability for the debtor's officials for evading the transfer of documents and assets to the liquidator, the absence of established deadlines for transferring documents between insolvency practitioners, and the lack of authority for the liquidator to request accounting and other documentation from the debtor's counterparties for review, obtaining certified copies, or conducting relevant expert examinations.

It is proposed to strengthen the liability of the debtor's officials for evading the transfer of documents and assets to the liquidator and to establish such evasion as a basis for imposing joint and several liability on the debtor's officials. Additionally, the introduction of administrative liability is proposed to further incentivize the debtor's officials to fulfill their obligations under Article 59 of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures.

To address each legal issue and enhance the efficiency of the liquidation procedure, draft amendments to the relevant provisions of the Code are proposed, specifically to Articles 12-1, 28, 49, and 59 of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures, as well as Article 166-16 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses.

Key words: arbitration manager, bankruptcy, debtor, liquidator, liquidation procedure, legislative changes.

Постановка проблеми. Ліквідаційна процедура у справах про банкрутство є завершальною стадією спрямованою передусім на максимально можливе задоволення грошових вимог кредиторів. Така процедура застосовується судами щодо боржників, платоспроможність яких підтверджена зібраними на попередніх стадіях банкрутної справи доказами та в багатьох випадках є єдиним можливим засобом погашення боргів.

При цьому, деякі положення профільного закону, яким є Кодекс України з процедур банкрутства, не враховують реалії практичного їх застосування та створюють проблеми у правозастосовчій діяльності.

Метою статті є дослідження правових наслідків визнання боржника банкрутом; визначення основної мети ліквідаційної процедури та її функцій; визначення проблемних питань під час переходу до ліквідаційної процедури, а також виявлення та правовий аналіз проблемних аспектів її реалізації; розроблення відповідних пропозицій та проєктів змін до законодавства України в цій частині.

Стан опрацювання проблематики. Ліквідаційна процедура у справах про банкрутство, проблемні аспекти даної судової процедури в різних її аспектах були предметом дослідження таких науковців, як Богатир В.К., Бутирський А.А., Дутка В.В., Жуков С.В., Поляков Б.М., Поляков Р.Б та іншими.

В той же час, велика кількість проблемних аспектів ліквідаційної процедури, з якими на практиці стикаються арбітражні керуючі, які виконують повноваження ліквідаторів, залишаються малодослідженими.

Вказане зумовлює необхідність проведення правового аналізу вказаних аспектів та розроблення наукових пропозицій щодо відповідних законодавчих змін до положень Кодексу України з процедур банкрутства та інших законодавчих актів.

Виклад основного матеріалу. Ліквідаційна процедура боржника є завершальною судовою процедурою у справі про банкрутство юридичної особи, яка вводиться господарським судом в разі неможливості відновлення платоспроможності боржника.

Богатир В.К. пропонує визначення ліквідаційної процедури як останньої (заключної, кінцевої) процедури банкрутства, що проводиться на основі положень Кодексу України з процедур бан-

крутства з урахуванням окремих норм іншого загального і спеціального законодавства, за участі судді та учасників у справі про банкрутство, що має на меті реалізацію майна банкрута, припинення його господарської діяльності та його самого як суб'єкта господарювання зі статусом юридичної особи і максимально можливе задоволення вимог кредиторів [1, с. 184-185].

Основною метою ліквідаційної процедури є формування та реалізація ліквідаційної маси банкрута задля максимально можливого задоволення вимог кредиторів боржника, відновлення платоспроможності якого є неможливим.

Ліквідаційна процедура в банкрутстві має дві основні функції:

задоволення грошових вимог кредиторів за рахунок продажу всіх активів боржника;

припинення неплатоспроможного боржника як юридичної особи.

Перша функція полягає в задоволенні грошових вимог кредиторів за рахунок реалізації усіх активів банкрута, адже з огляду на неплатоспроможність боржника, це залишається єдиним можливим способом погашення кредиторської заборгованості.

Дана функція з огляду на завдання та мету банкрутної процедури є головною.

Як вказують А.А. Бутирський та Л.М. Ніколенко, загалом завданням процедури банкрутства є погашення вимог кредиторів та відновлення платоспроможності боржника [2, с. 27].

Максимальне задоволення грошових вимог кредиторів відповідає інтересам не тільки самих кредиторів, а й безпосередньо зачіпає майнові інтереси працівників боржника, його засновників (учасників), а також самого боржника. Іншими словами в цьому заінтересовані усі сторони та учасники процедури банкрутства.

І це є цілком логічно, адже в разі достатності майна для повного погашення вимог усіх кредиторів, банкрут в силу положень частини 5 статті 65 КУЗПБ вважається таким, що не має боргів і може продовжувати підприємницьку діяльність.

При цьому, господарський суд може постановити ухвалу про ліквідацію юридичної особи, що звільнилася від боргів, лише у разі, якщо залишок її майнових активів є меншим, ніж вимагається для продовження нею господарської діяльності згідно із законодавством.

Друга функція є “санітарною” та полягає в припиненні боржника, як юридичної особи з подальшим внесенням до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань відповідних відомостей.

Дана функція є другорядною та має стимулювати суб'єктів господарювання до ефективного та добросовісного здійснення господарської діяльності в умовах ринкової економіки, до здійснення правильного планування господарської діяльності, відповідального ставлення до розподілу ресурсів юридичної особи.

В разі нехтування законами ринку, а також в разі недобросовісної поведінки, юридична особа може опинитися під загрозою бути визнаною банкрутом та припиненою як юридична особа.

На думку Б.М. Полякова, з огляду на правові наслідки ліквідаційної процедури щодо неплатоспроможної юридичної особи “слід установити обмеження на ліквідацію: стратегічних для економіки країни підприємств, а також підприємств, які забезпечують життєдіяльність територіальних громад, міст і країни, незалежно від форми власності (транспорт, зв'язок, енергетика, металургія, гірничодобувна промисловість, тепло- й водопостачання тощо)” [5].

З вказаною позицію цілком погоджуюся, особливо з урахуванням викликів сьогодення, пов'язаних з військовою агресією з боку РФ, та систематичними обстрілами критичної інфраструктури.

Відповідно до положень Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ), ліквідаційна процедура застосовується у разі, якщо санація не дала результатів або суд визнав відсутність перспектив для відновлення фінансової стабільності боржника (ст. 46 КУЗПБ) [4].

Згідно із частиною 1 статті 59 КУЗПБ з дня ухвали господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури господарська діяльність банкрута завершується закінченням технологічного циклу з виготовлення продукції, припиняються повноваження органів управління банкрута щодо управління банкрутом [4].

Відповідно до частини 1 статті 62 КУЗПБ усі види майнових активів (майно та майнові права) банкрута, які належать йому на праві власності або господарського відання, включаються до складу ліквідаційної маси [4].

Згідно із частиною 1 статті 63 Кодексу України з процедур банкрутства після проведення інвентаризації та отримання згоди на продаж майна ліквідатор здійснює продаж майна банкрута на аукціоні [4].

Як зазначає Б.М. Поляков, у процедурі ліквідації немає фінансового оздоровлення, тут реалізується майно боржника [6, с. 382].

Слід погодитися із думкою І.А. Бутирської, яка зазначає, що повноваження ліквідатора, спрямовані на виявлення майнових активів боржника, є ключовими, оскільки саме від них залежить склад ліквідаційної маси і, відповідно, задоволення вимог кредиторів [3, 123].

Таким чином, ліквідаційна процедура юридичної особи спрямована на максимальне задоволення вимог кредиторів шляхом реалізації майна боржника та розподілу отриманих коштів, а також очищення ринку від неплатоспроможних юридичних осіб.

Проте, на практиці перехід до ліквідаційної процедури супроводжується низкою правових і організаційних проблем, які знижують ефективність банкрутного процесу.

Однією з ключових проблем банкрутного законодавства є неоднозначність у визначенні підстав для переходу до ліквідаційної процедури.

Положення Кодексу України з процедур банкрутства не містять чітких критеріїв, яким має відповідати юридична особа для визнання її банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури.

У зв'язку із цим, вбачається за необхідне внесення відповідних змін до частини 3 статті 49 КУзПБ наступного змісту:

“У підсумковому засіданні господарський суд ухвалює одне з таких рішень:

- постанову про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, в разі встановлення судом зі звіту розпорядника майна нездатності боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів за рахунок власного майна”.

Викладення вищевказаного пункту частини 3 статті 49 КУзПБ призведе також до узгодження даної статті із положеннями статті 1 Кодексу України з процедур банкрутства (“Визначення термінів”).

Окрім питання переходу до ліквідаційної процедури, проблемними залишаються також інші процедурні питання, які виникають під час виконання ліквідатором відповідних повноважень та підлягають вирішенню шляхом внесення відповідних змін до положень профільного Кодексу.

Передусім, однією із проблем, з якими стикаються арбітражні керуючі під час виконання функцій ліквідатора в процедурі банкрутства є нехтування попередніми керівниками покладеними на них положеннями частини 2 статті 59 КУзПБ обов'язками з передачі бухгалтерської та іншої документації, печаток і штампів, матеріальних та інших цінностей банкрута ліквідатору.

Вказане відбувається у зв'язку із відсутністю конкретної відповідальності за невиконання вимог вищевказаної норми Кодексу.

На практиці це призводить до істотного звуження можливостей ліквідатора в питаннях стягнення дебіторської заборгованості банкрута, повернення майна боржника з володіння третіх осіб, а також проведення інвентаризації та продажу майна банкрута на аукціоні.

За таких умов на думку автора необхідним є внесення відповідних законодавчих змін та викладення другого речення частини 2 статті 59 КУзПБ в наступній редакції:

“У разі ухилення від виконання зазначених обов'язків відповідні посадові особи банкрута несуть зобов'язання щодо відшкодування збитків, завданих таким ухиленням та є підставою для покладення на посадових осіб боржника солідарної відповідальності за незадоволення вимог кредиторів. В разі пошкодження або втрати майна банкрута внаслідок непередачі його ліквідатору, посадові особи боржника компенсують вартість знищеного або втраченого майна банкрута в повному обсязі”.

З метою додаткового стимулювання посадових осіб до виконання вищевказаних зобов'язань необхідним на думку автора є також доповнення положень статті 166-16 Кодексу України про адміністративні правопорушення частиною третьою наступного змісту:

“Умисне непередавання посадовими особами протягом встановлених Кодексом України з процедур банкрутства строків бухгалтерської та іншої документації, печаток і штампів, матеріальних та інших цінностей ліквідатору банкрута, -

тягне за собою накладення штрафу від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік”.

Чинним законодавством не встановлено право ліквідатора під час виконання відповідних повноважень витребувати оригінали бухгалтерських документів від контрагентів банкрута на час

проведення ліквідаційної процедури для здійснення їх правового аналізу, виготовлення засвідчених копій, проведення відповідних експертиз тощо.

У зв'язку із цим автором пропонується доповнити частину 1 статті 12-1 КУЗПБ наступним реченням:

“Арбітражний керуючий, який виконує повноваження ліквідатора має право за запитом витребувати оригінали договорів з усіма додатками, інші первинні документи (товарно-транспортні накладні, акти виконаних робіт, податкові накладні, сертифікати якості, тощо) від контрагентів банкрута в разі ухилення посадовими особами боржника від їх передачі. Такі документи надаються ліквідатору для огляду, знімання з них засвідчених копій, а також можуть надаватися ліквідатором для проведення відповідних експертиз. Після вчинення усіх необхідних дій, арбітражний керуючий зобов'язаний повернути отримані оригінали відповідному контрагенту в розумні строки.”.

Проблемним залишається також питання відсутності в КУЗПБ строків передачі документів боржника від арбітражного керуючого, якого було відсторонено судом до новопризначеного. При цьому, такі строки не встановлені щодо усіх стадій процедури банкрутства, а не виключно щодо ліквідаційної.

Відсутність чітко визначених строків і процедур передачі справ між арбітражними керуючими призводить до затримок під час виконання відповідних повноважень, у тому числі, пов'язаних зі стягненням дебіторської заборгованості, поверненням майна боржника та здійснення його реалізації.

У зв'язку із наведеним пропонується доповнити статтю 28 КУЗПБ частиною 5 наступного змісту:

“Арбітражний керуючий якого відсторонено від виконання повноважень зобов'язаний передати новопризначеному арбітражному керуючому зібрані ним під час виконання повноважень документи у 15-ти денний строк з дня призначення нового арбітражного керуючого”.

Встановлення чітких термінів передачі документів та матеріалів банкрутної справи сприятиме пришвидшенню такої передачі та зменшенню випадків зловживання з боку арбітражних керуючих.

Такі законодавчі зміни не потребують додаткового фінансування з державного бюджету, натомість нададуть можливість узгодити положення профільного Кодексу з потребами правозастосування.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, слід зазначити, що хоча ліквідаційна процедура як правовий інститут не є новим, і до вступу в силу положень Кодексу України з процедур банкрутства правове регулювання здійснювалося іншими законодавчими актами, станом на сьогоднішній день він містить цілий ряд неузгодженостей та законодавчих прогалин.

Передусім, однією з ключових проблем банкрутного законодавства є неоднозначність у визначенні підстав для переходу до ліквідаційної процедури, а саме відсутність чітких критеріїв, яким має відповідати юридична особа для визнання її банкрутом.

Потребують відповідних законодавчих змін також положення Кодексу України з процедур банкрутства щодо питань передачі документів та майна боржника посадовими особами банкрута, а також передачі документації між арбітражними керуючими.

З метою посилення відповідальності за невиконання відповідних обов'язків необхідним також внесення відповідних змін до Кодексу України з адміністративних правопорушень.

Визначення у статті неузгодженості в чинному законодавстві України не можуть бути вирішені виключно на рівні Верховного Суду шляхом ухвалення правових висновків щодо застосування норм матеріального та процесуального права.

У зв'язку із цим, необхідним є внесення відповідних законодавчих змін до статей 12-1, 28, 49, 59 Кодексу України з процедур банкрутства, а також до статті 166-16 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Зазначені законодавчі зміни сприятимуть підвищенню дієвості та ефективності ліквідаційної процедури, в тому числі в аспекті діяльності арбітражних керуючих під час виконання повноважень ліквідатора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богатир В.К. Ліквідаційна процедура – заключна процедура у справах про банкрутство: монографія; за ред. докт. юрид. наук, професора Б.В. Дерев'янка. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 210 с.

2. Бутирський А.А., Ніколенко Л.М. Виплата винагороди арбітражному керуючому у справі про банкрутство: теоретичні і практичні проблеми. *Економіка та право*. 2021. № 2. С. 25–32.
3. Бутирська І.А. Повноваження ліквідатора щодо виявлення майнових активів банкрута у конкурсному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. Вип. 24. Т. 2. С. 120–123.
4. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19, ст. 74.
5. Поляков Б.М. Принцип доміно, або Як КзПБ може спровокувати ланцюгове падіння підприємств країни. *Закон і бізнес*. № 30 (1432). 03.08–09.08.2019. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/138714.html>.
6. Поляков Б.М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Ін Юре, 2011. 560 с.